

מאמר ששי בסידרה: מתי שמע אייכמן לראשונה את רעיון ההשמדה ההמונית? "סוף לב הברזל"

נכון, כך יש להבין את זה, המפקדים הבאים: מילר, הוא היה ראשלישכת, כן, כן, בין השאר מוזכר גם אני, טרן הס.ט. אייכמן, המרכז להגירה יהודית. כאן מוסר היידישן טקירה כללית...

אייכמן הבין, כמובן, שנכנס למלכודת. "אני יכול רק להגיד לזה, שאני זוכר שהשיתפת בישיבה זו. מובן שאין לפקפק בכך, שהרי אני מוזכר בין הנוכחים..." ברור על כן כי אייכמן כבר ידע בספטמבר 1939, עוד לפני שקיבל לידיו את המדור 424, שהמטרה הסופית היא השמדתם הגמורה של היהודים. הוא ידע כי היטלר לא בילפף כאשר קרא, ערב המלחמה, "אם היהודים יביאו למלחמת-עולם, תישמד היהדות במלחמה זו."

★ ★ ★

סולם ושמו השמדה

אייכמן שכח מהר מאוד את ההלם שקיבל — אם נכון סיפורו — כאשר אמר לו היידישן "הפירור פקד על השמדתם הגופנית של היהודים." כי השמדה זו העניקה סוף-סוף לילד הפרובלמאטי מלינץ, אכול תסביכי הנחיתות, את המעמד שהוא ייחל לו כל חייו.

הוא נשאר סגן-אלוף, בעל משרה שהיתה ארבע דרגות מתחת לזו של הימלר, שהיה מעין שר. אבל השפעתו היתה עצומה. היו לו נציגים אישיים כמעט בכל בירות אירופה הנאצית. נציגים אלה לא נתמנו על-ידו וגם לא היו כפופים לו רשמית, אבל פקודותיו חייבו אותם בכל הנוגע לענייני היהודים. הם מיהרו למלא את פקודותיו, כי לא רצו להפסיד את משרותיהם. כמו פקידים ישראלים, רצו גם נאצים רבים לשבת בתוך-לארץ, בפאריס או בבראטיסלאבה, רחוקים מן המרות המרכזיות, במקום שם יכלו להיות כאחת נפשם, להתהלל ולהתעשר הרחק מעיני הימלר והיידישן.

זה, אולי, אחד הפרטים הנוראים ביותר של פרק היסטוריה זה: לגבי נאצים רבים, השמדת היהודים היתה קודם כל הזדמנות לנסוע לחוץ-לארץ ולעשות חיים. כאשר נשלח אייכמן, ב-1944, להונגריה כדי לחסל את יהודיה, לחמו עוזריו איש ברעהו על הזכות להצטרף אליו. בודפשט היפה קסמה להם יותר מברלין המופצצת, בירת הרייך הלוואה.

כאשר הביצוע של שגעי הפרטי של הפירור, היתה לאייכמן השפעה נדירה. הוא הטיל את חתימו לא רק על היהודים חסרי-הישע, אלא גם על ממשלות זרות, על שרים ועל שגרירים שעלו עליו בהרבה בדרגתם. הם לא פחדו מאייכמן האיש. אבל הם ידעו כי מאחוריו עומדת דמותו המפחידה של גסטאפו-מילר, ומאחוריו זו דמותו המחלחלת של היידישן, האיש שכל גרמני (אולי מלבד היטלר עצמו) פחד מפניו.

היום יכול אייכמן לטעון כי היה רק יועץ, שלא יכול היה לתת פקודה ישירה לאף אחד. ויסלצני בבראטיסלאבה היה כפוף לשגריר הגרמני שם, שהיה כפוף לשר-החוץ. דנקר בפאריס היה כפוף למפקד משטרת הבטחון שם, שהיה כפוף במישרין להימלר. רודולף הוס, מפקד אושחץ, היה כפוף ללשכה הראשית למינהל ולמשק, שקיבלה את פקודותיה מהימלר.

כל זה נכון בהחלט. אולם כל אדם ידע כי בענייני היהודים קובעת הוראתו של אייכמן, מאחר שאייכמן ממונה על הגשמת שגעי הפריר, במישרים בהם שולט רצונו של איש אחד, יכולים אנשים מסוימים להיות חשובים עד אין שיעור יותר מכפי שאומר מעמדם הרשמי. מי שממלא את רצון המנהיג, הוא הקובע.

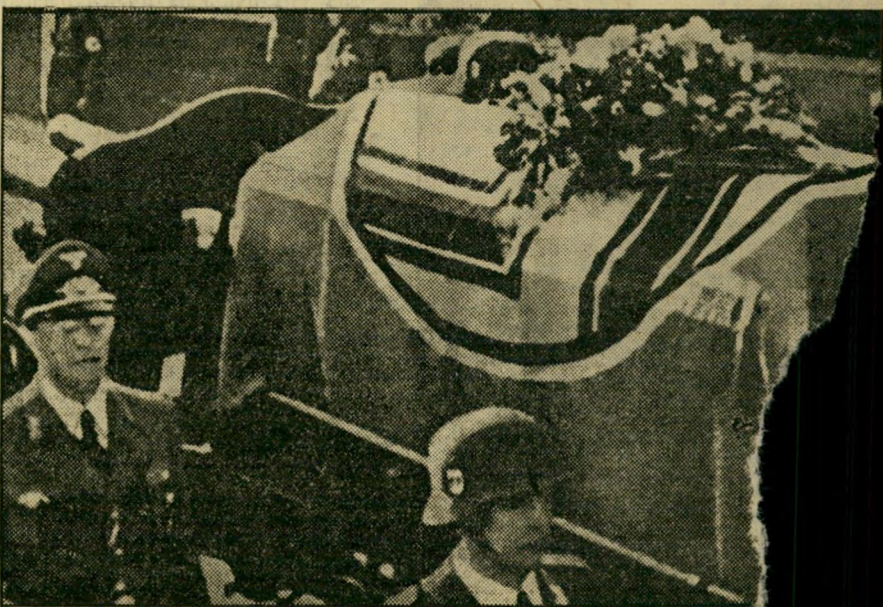
יש לכך דוגמה מובהקת במדינת ישראל. במשרד ראש-הממשלה קיים "יועץ לעניינים ערביים". לכאורה, אין ליועץ — כיום אורי לובראני — שום סמכות ומרות. אך למעשה יש לו השפעה עצומה על חיי ערביי ישראל. הוא יכול להכריע את גורלו של כל ערבי לשבת או לחסד. השב. המישרת הצבאי, המחלקה הערבית של ההסתדרות, משרד-הפנים, משרד-החינוך, משרד-החקלאות, מס ההכנסה — כולם יודעים כי בעניינים ערביים יש לקבל ללא עירעור את הוראותיו של היועץ — כי מאחוריו עומד דויד בן-גוריון. צילצול-טלפון בלתי-רשמי מספיק, לא דרוש שום מיסמך. שמו מטיל פחד על כל ערבי בארץ — ובכל זאת יכול לובראני לטעון, בצדק, כי מעולם לא היתה לו שום סמכות, שמילא רק הוראות, שנתן רק עצות.

★ ★ ★

דמו של היידישן

מה שנכון לגבי אייכמן הקטן, נכון שבעתיים לגבי היידישן הגדול. הודות להשמדת היהודים הגשים גם זה את חלום חייו. הוא הפך מדינה בתוך מדינה, שליש הנותן פקודות לשרים ולממשלות.

הדבר נקבע רשמית בחקיקת ואנוה, ליד ברלין, בינואר 1942, בהשתתפות המנהלים

רונן של היידישן בהלוויה הממלכתית, בלוי קציני ס.ס.

חומות אסירים באושוויץ צועדת לפני נידון למוות בתליה

הכללים של המיניסטריונים השונים. לא הוחלט שם על השמדת היהודים — זו כבר היתה או במלוא תנופת הביצוע. בחקיקת ואנוה רק נקבע כי ניתן להיידריך לפיכוח עליון לפעול כראש מינהל ההשמדה, כמרות עליונה בשטח זה. כל שאר המשרדים נצטוו למלא אחרי כל פקודותיו.

אייכמן, שהכין את החקיקה, שלח את ההזמנות ונכח בה יחד עם מילר, הגדיר את הדבר בצורה צינית למדי: "הסיבה האמיתית שבגללה כינס היידישן את הוועידה היתה לספק את היירות, שהיתה ידועה ברבים ושהיתה חולשתו... הוא רצה להראות לכל עד כמה התי רחבה השפעתו. אולי רצה גם לקדם שאיפות אחרות שלו, על-ידי כך שהראה כי הוא נהנה מחסדה של צמרת המדינה. זאת היתה המדיניות הפרטית של רבים מן האדונים האלה. היא היתה ידועה, והיידישן היה ידוע בשל כך, שאף פעם לא הסתפק במה שיש לו ושרצה לאגור יותר ויותר כוח."

בחקיקת ואנוה הגיע היידישן לשיא כוחו. לפני כן כבר מונה מ"מ מושל צ'כיה, כך שהפך ששליט טריטוריאלי, נוסף על כל שאר תחומי שלטונו. הוא הספיק להכניס את תהליך ההשמדה למסלולו התקין — ואז השיגתהו יד הגורל. שני אנשי-מחתרת צ'כיים, שבאו במטוס מלונדון וירדו במיצנה, עצרו את מכוניתו המשוורית בעזרת מחסופ-דרכים והרגוהו בפצצת-גז משוכללת. לאחר מכן התחבאו במינור והושמדו שם יחד עם כל שאר יושבי הבניין — מבלי שהגרמנים ידעו שיום השיגה את המתנקשים. כנקמה הושמד הכלב לידציה על כל יושביו, פרט לכמה ילדים שנשלחו לגרמניה, ושרובם הושמדו במחנות המוות, בפקודת הימלר או מילר. מנהל ההעברה: אדולף אייכמן.

כך נסתיימה הקאריירה של היידישן, הקלגס המזוהה, איש-הביצוע חסר-הלב ורב-התככים, שהציב את דמות הגסטאפו. גם היטלר וגם הימלר שיבחוהו, באומי ההספד שלהם, כ"בעל לב ברזל". ואילו שלנברג מוסיף בזכרונותיו קטע מעניין על שיחה שנתקיימה בדיוק בימי התחלת ההשמדה ההמונית: "איש לא ידע מה בדיוק התרחש במוחו. יום אחד, בקיץ 1941, כששהינו יחד בביתן-הצייד שלו, העיר לי אנב שיחה על מהלך המלחמה: איך שמהלים אצלנו את העניינים, זה מוכרח להסתים בסוף רע. חוץ מזה, היה זה שגעון גמור ליצור את הבעייה היהודית. את משמעות המשפט האחרון הבינתי רק כאשר סיפר לי האדמיאל קאנאריס, אחרי מותו של היידישן, שיש בידו הוכחה למצוא היהודי של היידישן."

נושא מאלף למחקר פסיכולוגי: משמיד-היהודים בעל הדם היהודי.

★ ★ ★

המשמיד הפלגמאטי

לא קד היה למלא את מקומו של איש זה. למשך שנה נטל הימלר בעצמו לידיו את תפקידו של היידישן. לבסוף, כשנאלץ למנות סוף-סוף איש חדש לתפקיד, "מפקד משטרת הבטחון ושרות-הבטחון", בחר במכרו החתיק של אייכמן, ארנסט קאלטנברונר. הוא היה ההיפך הגמור מהיידישן — אדם אפור, שתיק, בריון מגודל, ללא מעוף ומחשבה. אייכמן מדבר עליו רק טובות. "קאלטנברונר היה פקיד שטט וענייני, משפטן, שלא החליט החלטות פזיזות". ובמקום אחר: "קאלטנברונר לא הצטיין בנכונות לקבל על עצמו אחריות. זאת היתה אצלנו אימרת כנף — הנכונות לקבל אחריות. היא היתה להיידישן, אבל לא לקאלטני ברונר. קאלטנברונר היה איש שדאג תמיד להשיג לכל דבר אישור מזמלעה." ועוד במקום אחר: "הוא היה פלגמאטי ולא מעוניין בשום דבר, חוץ מענייני ריגול."

אף שקאלטנברונר היה האיש שגייס את אייכמן לראשונה לס.ס., עשר שנים לפני כן, לא חייד ידיות זו עתה. לא, אני הפסקתי באופן פתאומי את ההירות האישית שלנו, היכרות-הרחוב שעוד היתה קיימת בינינו בלינץ, ברנע שהפך להיות מפקד. פעם אחת, כשנכנס לתפקידו, היו צריכים כל הקצינים בלישכה הראשית, מדרגת טגן-מישנה ומעלה, להתייצב לפניו. קאלטנברונר לחץ את ידו של כל אחד לחוד, זאת היתה הפעם היחידה ששאל אותי: מה שלום אבא? השבתי: תודה, בסדר! וזאת היתה המילה הפרטית האחרונה שדיברתי אל קאלטנברונר, בכל התקופה שהיה מפקד."

★ ★ ★

השלב האחרון

קאלטנברונר לא הפך כוח יוזם. אחרי מותו של היידישן, הפך היינריך הימלר לבדו למנהל האמיתי של מיבצע ההשמדה. השפעות רבות פעלו עליו. מצד אחד הושפע על-ידי סיעתם של קאלטנברונר, מילר ואייכמן. מצד שני התגבשה סיעה בהנהגת שלנברג, שתמכה בקו חדש בעניין היהודי.

בשלב האחרון של ההשמדה הפכו שגעינותיו, חולשותיו ותכונותיו של היינריך הימלר לגורם המכריע בחיי יהודי אירופה — אותם מהם שעוד נותרו בחיים.